

ЎЗБЕК ХАЛҚ МУСИҚА МАДАНИЯТИ

Нигора Хусановна Джалалова

“Мусиқий таълим ва маданият” кафедраси ўқитувчиси

Исмоилжон Исроилович Махмудов

Наманган давлат университети “Ахборот ресурс маркази ходими”

Журамирзаев Абрормирза Анваржон ўғли

Фарғона давлат университети Санъатшунослик факультети талабаси

Дилшода Акмалжон қизи Ёқубова

“Мусиқий таълим” йўналиши талабаси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7402931>

Аннотация. Миллий уйғониш даври деб тан олинаётган бугунги кунимиз мустақил Ўзбекистон тарихида янги даврни бошлаб берди. Қисқа давр ичида мамлакатимизда давлат ва жамият қурилишининг мутлақо янги сиёсий асослари яратилиши билан биргалликда ижтимоий-иқтисодий ва маънавий сохалар ривожланишининг устувор йўналишлари белгилаб берилди. Зотан, маънавий маданиятсиз ва санъатсиз миллий қадриятларни янада юқори босқичга кўтармасдан туриб, янги жамиятни, янги ижтимоий-тарихий муносабатларни ва янги дунёқарашни барпо этиш мумкин эмаслиги аён бўлди.

Калит сўзлар: жараён, табиат, инсон, тафаккур, тараққиёт, ходиса, воқеа, илмий.

УЗБЕКСКАЯ НАРОДНАЯ МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА

Аннотация. Сегодняшний день, признанный эпохой национального возрождения, открыл новую эру в истории независимого Узбекистана. В короткий срок, наряду с созданием совершенно новых политических основ государства и общества, были определены приоритетные направления развития социально-экономической и духовной сфер. Уже стало ясно, что построить новое общество, новые общественно-исторические отношения и новое мировоззрение невозможно без поднятия национальных ценностей на более высокий уровень без духовной культуры и искусства.

Ключевые слова: процесс, природа, человек, мышление, развитие, событие, событие, научный.

UZBEK FOLK MUSICAL CULTURE

Abstract. Today, recognized as the era of national revival, opened a new era in the history of independent Uzbekistan. In a short time, along with the creation of completely new political foundations of the state and society, priority areas for the development of the socio-economic and spiritual spheres were identified. It has already become clear that it is impossible to build a new society, new socio-historical relations and a new worldview without raising national values to a higher level without spiritual culture and art.

Keywords: process, nature, human, thinking, development, event, event, scientific.

Ўзбекистонда янги маонавий йўналишларнинг шаклланиши ўз навбатида санъатнинг барча сохаларига самарали тасир этиб, ижодий изланишлар доирасини кенгайтириб, бадиий тафаккур ривожини жадаллаштирмоқда. Тарихий, маданий ва маънавийахлоқий қадриятларнинг кенг қатламларини қайта идрок этиш санъатнинг барча сохаларида бўлганидек, мусиқий санъатда ҳам яққол намоён бўлмоқда. Миллий

тафаккурдаги туб янгиланишлар маънавиятимизнинг асосий ўзаги бўлиши ва уни ижтимоий онгнинг бугунги даражасига мувофиқ янги талаблар асосида баҳолаш заруриятини тақозо этмоқда. Баркамол инсон тарбиясида, айниқса, ижтимоий ҳаётда, ёшлар тарбиясида мусиқанинг ўрни ва ахамиятини тўғри таҳлил қилиб, мусиқанинг тасирчанлик кучига баҳо беришда аниқ, равшан услубий режалар асосида иш кўришни тақозо қилмоқда. Маданиятнинг жуда кўп тариф ва талқинлари мавжуд бўлиб, уларни маданиятшунослик фани ўрганади ва инсонларнинг ижтимоий-маданий тараққиёт жараёнларида, тарихий ривожланиш даврида тутган ўрни ва жихатларига қараб мазмун моҳиятини белгилайди ва илмий асослаб беради. Маданиятни ижтимоий ходиса, деб қараш кенг ёйилган. Унинг тараққиёт қонунларига, ривожланиш омилларига, инсон тафаккурининг маҳсулига алоҳида урғу берилади. «Маданият» атамаси арабча сўз бўлиб, «Мадина» - «шаҳар» деган маънони англатади. Иккинчи яна бир «ранг-баранг» деган маънони ҳам касб этади. Шунинг учун ҳам унинг туб маъносида аниқ ижтимоий ходисалар, воқеа ва жараёнлар, табиат билан инсон орасидаги боғлиқлик, тараққиёт қонунлари ётади. Инсон меҳнатининг маҳсули у яратган тафаккур дурдоналари «маданият», сифатида қабул қилинади ва тарихга муҳрланади. Жаҳон тарихи манбаларида маданиятнинг 300 га яқин атамалари ва таърифлари мавжуд бўлиб, буларнинг барчасининг замирида инсон тафаккури маҳсули ётади. Дунё халқлари маданиятининг ранг-баранг талқин этилиши ушбу атамалар ва тарифларда ўз ифодасини топади. Маданиятшуносликда маданиятни фан нуқтаи назаридан талқин этилишида турли хил назариялар, изоҳлаш усуллари, уларнинг илмий ва услубий жараёнларига асосланиб, илмий ёндашган ҳолда ўрганилади. Барча маданиятлар замирида инсон меҳнати ётади. Чунки маданий маҳсулот инсон учун яратилади, унинг моддий ва маънавий эҳтиёжини қондириш хусусиятига эгадир. Шунинг учун ҳам маданиятни инсонлар томонидан дунёни ўзлаштириш деб тушунмоқ даркор бўлади. Инсон томонидан яратилган маданий бойликлар инсон ўзгартириши лозим бўлган ўзига хос объектдир. Бу бойликларни ўзлаштириш жараёнида шахснинг маънавий дунёси бойийди. Маданиятшунослик фани маданиятнинг асосий талқинларини кенг миқёсда шарҳлаш билан бирга унинг асосий таркибий қисмларини ҳам аниқ, равшан қилиб белгилаб беради. Чунки маданият назарияси ана шу унсурлар билан мустаҳкам боғланган бўлиб, унинг замирида маданиятларнинг бир-бирига чамбарчас боғлиқлиги ётади.

Ўзбек халқининг мусиқа маданияти жуда узоқ тарихга эга. Тарихий тараққиёт давомида халқ мумтоз мусиқаси, анъанавий касбий мусиқа, халқ бастакорлик йўллари, шунингдек, фолклор - хаваскорлик мусиқий мероси сингари шаклан ва услубан бир-бирига яқин ижрочилик кўринишлари бир-бирини тўлдириб келди. Ушбу мусиқий меросимиз бугунги кунимизда ҳам маънавий маданиятимизнинг бир бўлаги сифатида намоён бўлмоқда. Мустақиллик шарофати билан миллий-маънавий кадрларимизга, урф-одатларимизга, унутилаётган, тарихан кадрли анъаналаримизга бўлган эътибор, уларни янгидан ислоҳ этиш жараёни устувор йўналиш касб этди.

Миллий кадриятларимиз, урф-одатларимиз, маънавий бойлигимизга бўлган эътибор давлат миқёсига кўтарилди. Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ ота-боболаримиздан, аждодларимиздан қолган маонавий бойликларни, жумладан, мусиқий маданиятни авайлаб асраш, тиклаш борасида, қолаверса, замон билан ҳамоҳанг қадам ташлаш борасида талайгина ишлар қилинди. Бу борада ўтган аждодларимиз бизларга мерос қилиб қолдириб кетган улкан маънавий бойлигимиз асосий омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Тарихдан маълум, маънавиятимизнинг асосий бўғини бўлган мусиқий маданиятимиз, анъанавий қўшиқларимиз, мақом ижролари ҳамиша халқимизнинг кундалик ҳаётида маънавий озуқа сифатида эътироф этиб келинган. Халқ оғир кунларида мусиқадан нажот излаган, хурсандчилик кунларида ҳам қўшиқ ва мусиқа уларга ҳамроҳ бўлган.

Зеро, бугунги муборак мустақилликка эришган кунимизда, ўзлигимизни англаб бораётган бир даврда улкан маънавиятимизнинг бир бўлаги бўлган, ота-боболаримиздан мерос бўлиб келган миллий мусиқий маданиятимизга суяниш, анъанавий қўшиқларимизга мурожат қилиш табиий бир ҳолдир. Буларнинг барчаси баркамол авлод тарбиясида, ёшларнинг маънавий дунёқарашини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этади. Анъанавий мусиқа ва қўшиқларимиз одамларни ҳамиша иймонга, меҳр-оқибатга, одамийликка чорлаб келган. Бугунги кунда ҳам шу долзарблигини йўқотмаган ҳолда мустақилликка, меҳнатқашлар онгини шакллантириш йўлида, баркамол авлод тарбиясида восита сифатида асосий омиллардан бўлиб қолаверади.

Ашула, мусиқа, ракс, фольклор ижрочилиги санъати миллий мусиқа санъатининг халқ ҳаёти ва ижоди билан ҳамбарчас боғлиқ ҳолда пайдо бўлган ва ривожланиб келган қадимий санъат турларидан ҳисобланади. Айниқса, халқимизнинг анъанавий руҳдаги қўшиқлари ўлмас мерос бўлиб, барча даврлардагидек бугун ҳам «лаббай» деб жавоб бермоқда. Лекин шу билан бир қаторда фақат тарихга сажда қилмай, бугунги куннинг руҳига мос тарзда қўшиқлар яратиш эса миллий мафкурамизни ривожлантиришда бош омиллардан бўлмиш мусиқий санъат билан шуғулланаётган барча мутахассис ва санъаткорларга муҳим вазифа қилиб қўйилиши табиийдир. Мамлакатимиз тамомила янги жамият, янги турмуш ва янги ҳаётни бошлаб юборди. Одамларимиз қалби, тафаккури ва тасавурида ўзгаришлар пайдо бўлди. Моддий фаровонликка табиий интилиш миллатнинг маънавий ва ақлий ўсиш эҳтиёжига ғов бўлмаслиги лозим. Маънавийлик ва маърифийлик халқимизнинг кўп асрлик тарихи давомида доимо унинг энг кучли ўзига хос хусусияти бўлиб келмоқда.

Ушбу тамойиллардан келиб чиқиб, маонавий жабҳаларнинг барча йўналишлари ўзларининг мақсад ва вазифаларини белгилаб олишлари зарур бўлади. Айниқса, бу жабҳада мусиқий маданиятнинг маънавий ҳаётдаги ўзига хос ўрнини баҳолаш, унинг тасирчанлик кучини мустақиллик мафкураси томон йўналтириш

унинг бош мезони эканлигини англаш муҳимдир. Маданий ҳаётда бугунги кунда шу тамойилга кўра силжишлар кузатилмоқда. Ижодкорларнинг фикри- зикри ана шу тамойиллар йўлига йўналтирилган десак, хато қилмаган бўламиз. Мусиқий маданият ўзининг серқирралиги билан ажралиб туради. Айниқса, ўзининг чуқур илдизлари қадимги даврларга етиб борадиган ўзбек халқининг бой мусиқа мероси ҳозирги кундалик ҳаётимиздан ҳам тушгани йўқ. У халқ ижодининг юксак наъмуналари, фольклор ижрочилиги, куй тузилиши, мазмунан ривожланган чолғу ва ашула асарлари, дostonлар ижрочилиги ҳамда мураккаб ижрочилик туркуми аталмиш мақом мусиқасини ўз ичига олади. Бундан ташқари, халқ мусиқий маданиятида ўзларининг барча даврларда сезиларли хиссаларини қўшиб келаётган халқ бастакорларининг ижоди ҳам салмоқли ўрин тутди. XIX аср охирига келиб ўзбек мусиқий маданиятида ўзгаришлар даври бошланди. Бу албатта, Туркистон ўлкасини Россия томонидан истило қилиниши билан боғлиқдир. Бу борада икки томонлама қараш билан ўрганмоқ зарур бўлади. Чунки баози бир ҳолларда миллий мусиқа маданиятимизга салбий тасирини кузатсак, иккинчи томондан, ўзига хос ривожланиш даври бўлганлигини ҳам эътироф этиш зарур бўлади. Чунки нота ёзувининг кириб келиши, ўлкамизда миллий мусиқа санъатимизни илмий равишда ўрганиш, фольклор ва этнография соҳасидаги ривожланишга сезиларли тасир этди. Бу борада В.А. Успенский, Е.Е. Романовская, Н.Н.Миронов сингари мусиқашунос ва этнограф олимларнинг меҳнатларини айтиб ўтиш зарур бўлади. Илём Акбаров, Мутал Бурхонов, Юнус Ражабий, Толибжон Содиков, Мухтор Ашрафий сингари мусиқамиз дарғалари улардан сабоқ олдилар. Бундан ташқари, жаҳон мусиқий маданиятининг дурдоналари саналмиш фортопиано сози, опера ва балет, симфоник ижро, жаҳон классик мусиқий созларининг кириб келиши мусиқий маданиятимизнинг ҳар томонлама серқирра ривожига салмоқли хисса қўшди. Натижада, ўзбек халқ мусиқалари, қўшиқлари, мақомлари жой олган 20 жилддан ортиқ китоблар дунё юзини кўрди. Сўнгги 130 йил ичида мусиқий маданиятимиз мураккаб, кескин зиддиятларга, ижобий ва салбий кўринишларга тўла тарихий даврни бошидан кечирди. Ана шу ҳолатларга қарамай, ўтган даврлар мобайнида илм-фан, санъат, жумладан, мусиқий маданият соҳасида фахрланишга арзигулик ишлар амалга оширилганлигини эътироф этиш зарур. Яққол мисол сифатида мусиқа ижодиёти, ижрочилиги, мусиқа илми, таълими сингари соҳаларни олиш муҳим аҳамият касб этади. Бу албатта, қўшиқ савиясига салбий тасир кўрсатмоқда. Натижада юзлаб эсда қолмайдиган бир марталик ёки мавсумий қўшиқлар кўпайиб бормоқда. Яна шуни айтиб ўтиш лозимки, миллий эстрада руҳидаги қўшиқлар ижросига қўл уришда анъанавий қўшиқларни ва халқимизнинг сеvimли қўшиқларини, халқ бастакорлигининг, машҳур қўшиқларини эстрада йўлига солиб, бузилган ҳолда ижро этишлар ҳам учрамоқда. Агар халқона ижро услубларига таяниб, ҳар бир ижрони яхши ўзлаштириб, ана шу ижродан лейтмотив сингари фойдаланилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Ушбу фикрларни амалга оширишни эстрада хонандаларининг ўзларига ҳавола этамиз. Бугунги кунда Миллий эстрада мусиқасини раvнақ топиши учун барча имкониятлар мавжуд бўлиб, уни ривожлантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилганлиги боис, ҳар бир ижодкордан самарали ижод қилишни, халқимизга манзур бўладиган қўшиқлар ва куйлар яратишликни талаб этади. Санъатсевар халқимиз ўзининг ҳақиқий ижодкори, фидоий санъаткорларини ҳамиша ардоқлаб келган. Зеро, ҳозирги замон ўзбек эстрада санъати фидоий, иқтидорли

ёш санъаткорларга бой ва халқимиз ишончини оқлашдек салохиятга эга.

REFERENCES

1. А.Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т., «Ўзбекистон», 1997.
2. И.А.Каримов. Ватан саждагох каби муқаддасдир. Т., «Ўзбекистон», 1995.
3. О.Умаржонов. Жахон динлари. Фарғона-2001.
4. Р.Юнусов. Истиклол мафкураси ва мусиқий жараён. Т., 2002.
5. И.Акбаров. Мусиқа луғати. Т., «Ўқитувчи», 1997.
6. А.Одилов. Ўзбек халқ чолғуларида ижрочилик тарихи. Т., «Ўқитувчи», 1995.
7. Султонали Маннопов. Сўнмас наволар. Фарғона-2003.
8. Султонали Маннопов. Ўзбек халқ мусиқа маданияти «Янги аср авлоди», Т-2004.